

LIBRIS

We know
books

ALEX MIHAI STOENESCU

**ISTORIA
LOVITURILOR DE STAT
ÎN ROMÂNIA**

1821-1999

vol. 2

Eșecul democrației române

editura rao

Cuprins

<i>Introducere</i>	7
Capitolul I DOUĂ GUVERNĂRI DECISIVE: Lascăr Catargiu (1871–1876) și Marea guvernare liberală (1876–1888)	13
Capitolul II RĂSCOALA DIN 1888	57
Capitolul III MAREA RĂSCOALĂ DIN 1907	111
Capitolul IV O FARSĂ SINISTRĂ: „RESTAURAȚIA“ (7–13 iunie 1930)	239
Capitolul V EVOLUȚIA DREPTEI ROMÂNEȘTI ÎNTRE 1880 ȘI 1930 CINCI DECENII DE NELINIȘTE	397

Și, de fiecare dată, în fiecare deceniu critic, învățații, ziariștii, oamenii simpli au arătat cu degetul către modele de societate și de stat din Occident. *Pe cât este de clar că aceste modele nu vor fi atinse niciodată, pe atât de necesar este ca România să-și găsească, în sfârșit, propria formă de civilizație modernă.* Ea trebuie să asigure întregul confort al bunului trai, relația naturală și directă dintre cetățean și stat, securitatea internă și externă, fără a cumpăra toate aceste avantaje cu prețul deteriorării identității naționale și culturale, a religiei ortodoxe și a istoriei sale eroice. Până când nu va fi atins acest model propriu, poporul român va rămâne profund naționalist, agitat și ușor de păcălit.

Autorul

Capitolul 1

DOUĂ GUVERNĂRI DECISIVE Lascăr Catargiu (1871–1876) și Marea guvernare liberală (1876–1888)

Motto:

De câte ori geniul ajunge să aibă cuvânt la neamul în care s-a născut, timpurile moarte se sfârșesc și încep timpurile vii.

SIMION MEHEDINȚI

Ziua de 11 martie 1871 a fost una dintre acele date pe care națiunea le uită, dar care au influențat destinul ei într-o măsură decisivă. Istoriografia noastră are acest obicei de a hiperboliza anumite date – cum este 24 ianuarie 1859 –, la care s-au luat decizii importante, dar fără efect juridic, nu capitale, și de a lăsa în uitare – cum este ziua de **11 decembrie 1861**, dată la care s-a produs în fapt Unirea – acele aspecte politice și juridice, pe care, bineînțeles, istoriografia străină nu le uită. Din acest motiv, continuăm să protestăm și să ne manifestăm indignarea pentru conținutul unor

enciclopedii, al unor lucrări aparute în străinătate, al unor hărți și studii care judecă rece, instituțional și metodic evoluția statului român, sub permanenta suspiciune a unei atitudini negative față de țara noastră.

Așa cum am arătat în primul volum, în dimineata zilei de 11 martie 1871, la ora 10.00, domnitorul Carol I a convocat la palat fosta Locotenentă domnească (Lascăr Catargiu, Nicolae Golescu și colonelul Haralambie), de la care preluase puterea în 1866, și le-a înmănat membrilor actul de abdicare¹. După o oră de insistență din partea celor doi oameni politici, Carol acceptă „cu cea mai mare silă”² să mai reflecteze, cu condiția ca românii să fie în stare să prezinte o listă de guvern și să treacă Bugetul prin Parlament. Adusă în Parlament de Lascăr Catargiu în jurul orei 13.00, chestiunea declanșează o adevărată hărmălaie care nu încetează decât la ora 18.00, fără nici o decizie. Mulțimea insurgentă adunată pe strazi și incitată la violență de prezența unor subunități ale armatei hotărâște să se deplaseze spre palatul domnitorului pentru a-l răsturna. Prefectul Poliției îl informează pe Carol asupra iminentului asalt al mulțimii și, în momentul în care i se cere să asigure paza și siguranța instituției, înaltul funcționar își dă demisia. În aceste condiții dramatice, alături de Carol I nu se mai afla decât Lascăr Catargiu.

Guvernarea salvatoare

Cu toate că Lascăr Catargiu a rămas în memoria istoricilor și a supraviețuitorilor holocaustului comunist cu

¹ Gestul s-a produs ca urmare a paralizării guvernului în fața demonstrațiilor și atitudinii violente a presei cu ocazia victoriei Germaniei în războiul franco-prusian. Colonelul Haralambie era plecat, astfel că actul de abdicare a fost predat celor doi oameni politici, un conservator și un liberal-radical.

² *Memoriile regelui Carol I al României*. Ed. SCRIPTA, București, 1993, vol. 2, p. 166.

imaginea unui bătrân înțelept și echilibrat, în 1871, când a jucat marele său rol istoric, era un bărbat în plină maturitate. Avea 48 de ani și conducea gruparea conservatoare, fiind el însuși boier din ramura moldoveană a Catargiilor și urmaș politic al lui Barbu Catargiu. Lascăr Catargiu era, alături de Ion C. Brătianu și Ion Ghica, o autoritate recunoscută și respectată. Echilibrul său proverbial venea dintr-o anumită luciditate tipică omului politic versat, critic, dar și responsabil, dublat de un patriotism robust. Caragiale îl vedea astfel: „Sub înfățișarea aceea blajină, nimini, poate, nu știe câtă tenacitate și câtă energie stau ascunse; îndărătul acelor doi ochi blajini, stă dârza o voință neincovoiată; sub chipul acela de răzeș plin de bonomie naivă, e totdeauna deșteaptă la pândă cea mai sigură judecată politică, cea mai adâncă dibăcie de om de stat. Toate acestea, pe un fond moral fără cea mai mică imputare”³. Un portret ne-a lăsat și Nicolae Iorga: „Bătrânul greoi și gârbov, cu față rotundă roșie și părul rar pe care-l tăia circonflexul unor mustați pașnice de blând Bismarck român, avea, după spusa cuiva care l-a cunoscut bine, marea însușire decisivă de a asculta liniștit, pe rând, fără o întrerupere, o tresărire, un gest, și pe unii, și pe alții dintre aceia care aveau o pregătire de care el însuși rămăsese cu totul străin, pentru ca, la urmă, când, din atâta discuție, nu mai rămăsese nimic și nu se mai putea înțelege nimic, să indice pe «dumnealui care are dreptate», și alegerea era oricând fără greș”⁴. În istoria României moderne, acest om politic apare în prim-plan numai în situațiile de speranță, găsind de fiecare dată acele cuvinte convingătoare și puține, aducătoare de soluții. La momentul de cumpănă al detronării lui Cuza, preia conducerea Locotenenței, pentru

³ I.L. Caragiale, *Publicistica și corespondența*, Ed. „Grai și suflet – Cultura Națională”, București, 1999, p. 373.

⁴ Nicolae Iorga, *Supt trei regi. Istoria unei lupte pentru un ideal moral și național*, Ed. PRO, București, 1999, p. 33.

ca imediat să dea României prima sa Constituție democratică (1866); în clipa declanșării mișcării separatiste de la Iași, Lascăr Catargiu se duce în marele oraș moldovean, al cărui prefect fusese sub Vodă Sturdza, și nu ezită să aplice forța; mult mai târziu, în 1891, pronunță în fața reginei Elisabeta celebra frază de refuz a căsătoriei prințului moștenitor Ferdinand cu Elena Vacărescu: „Aiața se poate, dar atunci *Dumnealui* rămâne un simplu particular!“, atitudine ce rezolvă o nouă gravă criză dinastică.

Guvernul format de Lascăr Catargiu în acea noapte de mare pericol îl avea pe generalul Christian Tell la Ministerul de Război, pe Gheorghe Costaforu ca ministru de externe, pe Nicolae Kretzulescu la Justiție, iar la Ministerul de Finanțe pe Petre Mavrogheni. Pentru a înțelege ce ar fi însemnat abdicarea lui Carol I în primăvara anului 1871, să facem apel la o analiză pertinentă: „Punerea în discuție de către puterile interesate a existenței Unirei. Primejdia mișcărilor separatiste. Tribulațiunile nesfârșite prin întreaga Europă în căutarea unui alt principe care să riște din nou experiența ce o făcuse domnitorul Carol. Pierderea definitivă a unei posibilități de sprijin din partea Germaniei și certitudinea câștigării unui nou dușman în dinastia de Hohenzollern, tocmai în momentul în care imperiul german se proclamase la Versailles și avea să capete o mare influență în politica europeană. Lăsarea țării fără nici un sprijin – Franța învinsă fiind prea ocupată cu refacerea proprie, Anglia fiind prea departe și Italia încă prea slabă – în viitorul conflict ruso-turc ce se desemna ca inevitabil încă de pe acum. Pierderea oricărei continuități și stabilități înăuntrul țării, unde adolescența noastră constituțională și înflăcărea temperamentului latin aveau mai mult ca oricând nevoie de un punct fix în jurul căruia să se strângă înăuntrul și de un punct de reazem pe care să se sprijine în afară. Iată ce ar fi însemnat abdicarea

domnitorului Carol în martie 1871⁵. Va trebui să adăugăm la acest tablou exploziv cel puțin două detalii: pe toată perioada războiului franco-prusian, Ministerul de Externe francez a manevrat pentru detronarea lui Carol și readucerea lui Cuza sau alegerea pe Tronul României a colonelului Nicolae Bibescu, declarat peste noapte print francez (!), dar rămas în istorie drept complice la asasinarea prim-ministrului Barbu Catargiu; în al doilea rând, așa cum arăta Nicolae Iorga „există în 1870 o înțelegere între Austria și Turcia pentru ca la cea mai mică mișcare a noastră, mai ales într-un anume sens, cu permisiunea Austriei, Principatele să fie ocupate de turci“⁶. Toate aceste elemente de pericol, precum și situația grea financiară a țării fac din guvernul Lascăr Catargiu o echipă de supraviețuire, în condițiile în care însuși domnitorul continua să fie pregătit pentru abdicare. El aștepta doar soluționarea scandalului afacerii Strousberg pentru a pleca.

Pe fondul unor dezbateri parlamentare aprinse, în care declarațiile de credință la adresa Constituției, venite din partea guvernului, sunt combătute violent de gruparea liberal-radicală, se produce o modificare a atitudinii domnitorului. În următoarele săptămâni, Carol se convinge că dimensiunea revoltei antidinastice a românilor se reduce la câteva grupuri turbulente din București, Ploiești și Craiova, agitate de liberalii radicali, și că populația nu se asociază acestei mișcări, fiind mai degrabă loială Tronului și preocupată de situația economică. De fapt, în dedesubturile acestei constatări se afla realitatea că societatea românească nu era pregătită pentru reformele liberale și reacționa la ele fie printr-o mare prudență, fie prin confuzia de tip Conu Leonida.

⁵ Mihail Polihroniade și Alexandru-Christian Tell, *Domnia lui Carol I*, vol. I (1866–1877), Ed. Vremea, 1937, p. 280.

⁶ Nicolae Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, Ed. Carol Göbl, București, 1916, p. 87.

Ambiționat de situația grea personală în care se afla, dar și de faptul că eșecul său se producea simultan cu marea victorie germană în Europa, Carol decide să guverneze metodic: „El și-a dat seama, în primul loc că, fără ordine severă în interior, nici o realizare serioasă economică nu este posibilă. Pentru introducerea acestei ordini severe în interior îi trebuia un guvern cu mână de fier și cu mare autoritate în țară. Guvernul Lascăr Catargiu răspundea în totul acestei așteptări”⁷. Este momentul în care domnitorul Carol I admite sistemul politic întemeiat pe partide, în care guvernul organizează alegerile și le câștigă, asigurându-și o majoritate parlamentară confortabilă. România revenea practic la sistemul gândit de Marile Puteri în 1858, care, pentru a asigura stabilitatea țării, concepuse un mecanism electoral menit să permită conservatorilor să formeze guvernul și să domine Parlamentul. „Regele a acceptat, de fapt, modificarea Constituției prea liberale de la 1866 – copiată după Constituția belgiană de la 1831 – sub Guvernul Lascăr Catargiu (1871–1876), inversând datele democrației parlamentare, în timp ce, în țările occidentale, Anglia, Franța, Belgia, șeful statului face alegeri și numește prim-ministru pe reprezentantul partidului care a reușit să obțină majoritatea electorală, la noi procedura era inversată. Șeful statului îl numea pe primul ministru, care convoca administrația și organiza alegeri, obținând automat un rezultat favorabil partidului din care făcea parte primul ministru numit de rege.”⁸ De acum încolo, până în 1937 și apoi până în 1996, stabilitatea politică va fi asigurată prin sistemul desemnării unui partid care să organizeze alegerile și să facă tot posibilul, inclusiv abuzuri, pentru a le câștiga.

⁷ Prof. Gh. Tașca, *Domnia Regelui Carol I. Organizarea economică în 5 conferințe ținute la Universitatea Liberă în anul 1940*, Imprimeriile Independența, București, 1941, p. 64.

⁸ Dan A. Lazărescu, *Confesiuni. Dialoguri realizate de Radu Țoanca*, Ed. Hestia, 1997, p. 60.

Astfel au fost posibile trei guvernări de durată și succesive, de 5, de 12 și de 8 ani, cele mai lungi din istoria României libere moderne. În secolul XX, acest sistem a fost cunoscut sub denumirea de *rotativa partidelor politice*, subiect de bațjocură din partea istoriografiei comuniste, dar soluție unică de supraviețuire a sistemului democratic în România.

Ar fi de lămurit un detaliu al instalării Guvernului conservator Lascăr Catargiu. Pus în minoritate în Parlament și contestat vehement, Guvernul Lascăr Catargiu dizolvă ambele Camere la 16 martie 1871, fapt interpretat în epocă de către liberal-radicali ca o lovitură de stat. Acuzația avea doar un caracter propagandistic, deoarece Constituția din 1866 prevedea la Art. 35: „Puterea executivă este încredințată Regelui, care o exercită în mod regulat prin Constituțiune”, iar la Art. 95, alin. 6 prevedea că „El (domnitorul) are dreptul de a dizolva ambele Adunări de odată sau numai una din ele”⁹.

În Mesajul Tronului din 23 mai 1871, Carol I făcea un bilanț al primului deceniu de statalitate modernă a României și prefigura programul său politic: „Am trecut cu toții prin grele încercări, dar lupta ne-a întărit, experiența ne-a luminat, și, cunoscând mai bine oamenii și lucrurile, vom merge cu pași mai siguri pe adevărata cale a progresului. Națiunea întreagă, obosită de luptele sterile în care se frământă de mai mulți ani și care îi puteau amenința chiar existența sa politică, s-a ridicat ca un singur om și, răspunzând apelului ce i-a făcut guvernul meu, a pronunțat verdictul său. Prezența domniilor voastre aici, domnilor senatori și domnilor deputați, probează îndestul că țara este decisă a nu-și căuta fericirea aiurea, decât în ordine și stabilitate; căci nu fără impunitate

⁹ Constituția din 1866 a fost revizuită expres de trei ori, în 1879, 1884 și 1917. Alte modificări indirecte aduse primei Constituții s-au produs în 1918, apoi în 1919, de încă două ori.

se calca legea adevărului și nu fără teribile consecințe se violează principiile cele mai fundamentale pe care este așezată societatea. De aceea, să consolidăm prezentul, pentru ca să asigurăm viitorul. Probele constante de încredere în guvernul meu, ce mi se dau din toate părțile, liniștea ce domnește pretutindeni, afectuoasa primire ce mi s-a făcut în călătoria ce am întreprins cu Doamna în o parte a României m-au convins pe deplin că *țara este eminentemente conservatoare*, că lecțiunile trecutului au dat roadele lor și că orice întreprinderi de dezordine nu pot întâmpina în viitor decât dezaprobare generală, mai înainte chiar de a fi pilduite prin înfrânarea legilor¹⁰. Substratul acestei atitudini publice era decizia de a guverna după principiile conservatoare, care fundamentaseră sistemul parlamentar la nivelul Adunărilor Ad-hoc¹¹. Acest fapt presupunea încălcarea unor prevederi fanteziste ale Constituției din 1866, oricum inaplicabile, și instituirea unei regim de Dreapta, bazat pe ordine și pe restrângerea unor libertăți pentru care societatea românească nu era pregătită. Ideea că această atitudine de forță ar fi fost îndreptată împotriva democrației și ar fi constituit un abuz, un act dictatorial, o îndepărtare de la idealurile națiunii – teză dragă istoriografiei române oficiale – este infirmată cu cel puțin două argumente: timp de 5 ani, guvernul conservator nu s-a confruntat cu mișcări sociale majore, revolte sau incidente sângeroase, iar contextul real, atitudinea oamenilor politici și a locuitorilor țării față de noua orientare a politicii interne a domnitorului poate fi ilustrată de afirmațiile lui Carol I din scrisoarea către tatăl său datată 7/19 iunie 1871: „La deschiderea Camerei am fost mai călduros salutat ca niciodată; entuziasmul atinse punctul culminant la

¹⁰ Dimitrie A. Sturdza, *Domnia regelui Carol I. Fapte – Cuvântări – Documente*, Tomul I (1866–1876), Ed. Academiei Române, București, 1906, p. 615.

¹¹ Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 33.

acea parte din discursul meu unde anunț că sunt decis a-mi continua misiunea; au trecut câteva minute până să pot urma. Când părăsii sala, mi se făcură din nou ovațiuni, care continuară la întoarcerea mea la palat pe strazile pline de lume¹².

La alegerile generale din mai 1871, liberalii suferiseră o înfrângere severă, obținând doar 10 locuri în Parlament, Ion C. Brătianu retrăgându-se la scurt timp după aceasta la moșia sa, Florica, iar C.A. Rosetti pregătindu-se să emigreze. Putem vedea în retragerea la Florica a lui Ion C. Brătianu scena tigrului însângerat care își linge rănille. Asta nu însemna că era mai puțin periculos. Dimpotrivă. Ca naționalist tenace, Brătianu va face doar un pas înapoi pentru a porni din nou la luptă. Atacul lui se va dovedi nimicitor.

Concomitent cu reculul liberal-radical, domnitorul va acționa prin ministrul Costaforu pentru atragerea grupării junimiste de la Iași în politica țării, conștient că liderii acesteia – Titu Maiorescu, Petre P. Carp, Theodor Rosetti – reprezintă valori intelectuale și morale de care țara avea nevoie atunci. Ei vor intra pe rând în guvernarea conservatoare, mai întâi Titu Maiorescu (7 aprilie 1874), apoi Theodor Rosetti (7 ianuarie 1875). Guvernarea Lascăr Catargiu nu va întârzia să treacă la măsuri pentru redresarea economică și financiară a țării. Ministrul de finanțe Petre Mavrogheni – considerat în literatura de specialitate drept cel mai bun ministru de finanțe al României din toate timpurile –, după ce constată că rezervele statului sunt nule și că datoria publică este imensă, declanșează un program inteligent de reforme fiscale, a cărui particularitate șochează prin temeritatea sa: *împrumutul lansat pe piață a fost realizat în întregime în țară*, fără a apela la noi credite externe. Relaxând presiunea crizei financiare a țării, Mavrogheni are acum un

¹² *Memoriile regelui Carol I al României, de un martor ocular*, vol. 2, Ed. SCRIPTA, București, 1993, p. 185.

nou spațiu de manevră în procesul de atragere a resurselor și aplică fulgerător monopolul tutunului, al timbrului și al licenței băuturilor alcoolice, concomitent cu ridicarea impozitului funciar. În doi ani, România era redresată financiar și oferea condiții sănătoase pentru relansarea economică. De cealaltă parte, Carol forțează programul de construcții feroviare, inaugurând mai multe linii, dezvoltând rețeaua podurilor metalice și a drumurilor interurbane, precum și amenajarea docurilor fluviale. Rapiditatea cu care au fost aplicate aceste măsuri își are explicația în doi factori esențiali: *moralitatea* exemplară a Guvernului Lascăr Catargiu, mai ales prin faptul că a blocat corupția și afacerile oneroase pe seama statului, și metoda angajării unor mari firme străine, precum și a *capitalului occidental*, în realizarea proiectelor de infrastructură și de organizare industrială a țării. Atâta timp cât domnitorul german și guvernanții de modă germană au deținut puterea, corupția în afacerile cu marile companii a fost extrem de scăzută. Ea a continuat să-și dezvolte însă propriile legi la nivelul funcționarului.

Pe de altă parte, guvernarea conservatoare autoritară a adus societatea românească în situația de a gestiona câteva dintre aspectele sociologiei politice și în primul rând raportul dintre putere și autoritate. Guvernarea conservatoare a reușit să facă un prim pas important pentru trecerea relației stat-societate de la stadiul de *putere* – în care vectorul principal este constrângerea –, la stadiul de *autoritate politică*, adică la „capacitatea de a obține ascultarea în absența constrângerii“, al cărei principal vector devine respectul față de legi și, mai ales, convingerea că acestea sunt legi bune¹³. Națiunea română începea să înțeleagă mecanismele guvernării moderne, să-și producă primele judecăți de valoare asupra felului cum este condusă și să reacționeze ca actor al

fenomenului. Din acest punct de vedere, „liniștea“ națiunii sub guvernarea conservatoare 1871–1876 era o expresie a nevoii de autoritate, de stabilitate, de legitimitate politică, nevoie pe care o vom mai întâlni, parazită sau progresist, în comportamentul de mai târziu al națiunii. Poporul român, cu responsabilitatea sa de nucleu întemeietor și conducător, trece în această perioadă de la contemplare și curiozitate față de noutatea violentă a mișcării liberal-radicală, la discernământ politic, cu toate neîmplinirile sale, ilustrat de înțelegerea tot mai largă a raportului dintre acțiunea politică și efectele ei asupra vieții sale cotidiene.

O singură voce va rămâne să strige în pustiu: Mihai Eminescu.

Al patrulea factor care a venit în sprijinul guvernării de Dreapta a fost unul extern. La sfârșitul lunii mai 1871, Comuna din Paris sfârșea într-un devastator incendiu, în măcel și asasinat bestiale, arătând lumii pentru prima dată adevărata față a comunismului. Oroarea pe care a trezit-o această tristă experiență a populației Parisului, precum și expunerea publică a implicării directe a francmasoneriei în lupte, prin batalioane de asalt organizate de loji, i-au pus pe liberal-radicalii români într-o situație defensivă. Nu era doar prăbușirea unui ideal, ci și dezgustul acestor români pentru felul cum fuseseră speculate sentimentele lor patriotice și internaționaliste în scopuri străine României. Mișcarea de forță de pe străzile Bucureștilor încercase să copieze dinamica Gărzii Naționale franceze, dar distanța de la aceasta la ceea ce se dovedea a fi Garda Națională în România era imensă. La Paris, tentativa lui Thiers de a recupera de la Garda Națională cele 200 de tunuri cu care aceasta întarise cartierele Montmartre și Belleville s-a sfârșit cu capturarea generalului Lecomte și a generalului Clément Thomas. La ora 17.00 a zilei de 18 martie 1871, cei doi generali sunt executați *dans une orgie de sang*. Comuna din Paris proclamată la 28 martie se dovedește foarte repede o încercare de instalare

¹³ Virgil Măgureanu, *Studii de sociologie politică*, Ed. Albatros, București, 1997, p. 82.